

POT. DOLGA ŠTIRIDESET LET

Če ob tako pomembni obletnici, kakršna je štiridesetletnica Komunistične partije Jugoslavije, pišeš v Loške razglede, tedaj je treba napisati nekaj, kar je prav neposredno povezano s tvojim domačim krajem. Tako si mislim, ko sedam k pisanju tega sestavka. Zato bom začel z nekaterimi utrinki iz spominov na tisti čas, v katerem se je pri nas porajala komunistična partija in ki sem ga kot otrok preživel v Škofji Loki. Tistega, kar mi še danes ponazorjujejo slike iz spominov, tedaj kajpak nisem večidel prav nič razumel. Šele kasnejša dognanja in spoznavanja so tem slikam dala smisel in jih povezala s celoto dogajanja.

Valovi družbenih gibanj, ki sta jih sprožila prva svetovna vojna in zlasti njen revolucionarni razplet v Rusiji, so na svoj način pljusknili tudi ob naše mestece med obema Sorama. Z različnimi občutki so Ločani prisluhnili vestem o boju ruskih delavcev in kmetov, o judenburških dogodkih, v katerih je imel vodilno vlogo Anton Hafner, rojak iz loške okolice, o madžarski in bavarski komuni, o delavskih štrajkih širom po pravkar nastali Jugoslaviji, o kmečkih nemirih v hrvaškem Zagorju, o krvavih spopadih z žandarmerijo, o boljševikih, o komunistih...

Tu je bil »zgornji trg«, ki je sprejemal te vesti z odporom in strahom. Njegova miselnost se je oblikovala v skladu z interesi in obzorji večjih trgovcev, prekupčevalcev, državnih uradnikov, ki so mu dajali socialni in politični pečat. V tej miselnosti sta se razodevala konservativizem in duhovna mizerija, odeta v fraze puhlega narodnjaštva, tolikanj značilne za ves slovenski liberalizem in še prav posebej stopnjevane v majhnih podeželskih mestih, kakršno je bila Škofja Loka. Ustrezno tej miselnosti je loški »Plac« ocenjeval dogodke, ki so tedaj pretresali svet.

In potem je bil tu »spodnji trg« s karlovškim in drugimi predmestji, kjer je od nekdanj prevladoval drobnj obrtniški in na pol kmečki, bajtarski živelj. Na zaostalosti in cehovski omejenosti tega življa, pa tudi na njegovem odporu proti loškim buržoaznim parvenijem in njihovim izkoriščevalskim težnjam, je dolga desetletja politično zidal klerikalizem. Toda, kakor povsod na Slovenskem, so se tudi tu neposredno po prvi svetovni vojni delovni ljudje pričeli izmikati klerikalnemu jerobstvu, zlasti še za tegadelj, ker so se njegovi nosilci med vojno močno kompromitirali s svojo vojnouhujskaško in avstrijskemu cesarju vdano politiko. In tako se je tudi v Loki tisti čas nekoč zgodilo, česar pri tem ponižnem ljudstvu nihče ne bi bil pričakoval: na »Placu« so se zbrali delavci z okoliških žag, bajtarji, siromašni obrtniki in drugi delovni ljudje in so demonstrirali proti buržoaziji, za stvar proletariata, za boljševike...

Ne spominjam se, kdaj je to natanko bilo, toda vem, da so se tisti večer na »Placu« hrupno zapirale oknice in da je ta nastop »sodrgce« povzročil med loško jaro gospodo precej razburjenja. Spričo skupne nevarnosti so se zblížali liberalni in klerikalni veljaki, nastopilo je prehodno obdobje sloge med obema tradicionalnima slovenskima strankama: župnik in kaplani so prihajali na prireditve liberalne »čitavnice«, Orli in Sokoli so skupno manifestirali za karadjordjevsko Jugoslavijo.

Kasneje nekoč — bilo je nemara pred občinskimi volitvami ali pa pred volitvami v beograjsko ustavodajno skupščino, ki so se vršile jeseni leta 1920, sem se prvokrat srečal prav od blizu s komunisti, o katerih sem na »Placu« slišal toliko strašnih reči.

Dostikrat sem hodil v vas k svojemu staremu očetu po materi, ki je tedaj stanoval v Zgornjem Karlovcu in kjer sem se igral z domačimi otroki. Na »Placu« so že dalj časa pripovedovali, da je Valentin Kobal, moj stari oče, po Loki znan pod imenom Rokov Tine, postal komunist in da se družijo s Frankom in z drugimi, ki so takisto znani kot komunisti. Spominjam se tudi sošolca, mirnega, tihega fanta, menda se je pisal Seliškar, o čigar očetu, predmestnem kamnoseku iz Plevne, so krožile podobne govorice. Nekoč sem se nekoliko dalj zadržal pri starem očetu in tisti večer so se zbrali pri njem tuji ljudje, ki jih nisem vseh poznal. Po mizi in po tleh so razprostrli velike pole ovojnega papirja, po katerih so pričeli nekaj slikati. Nastajale so podobe siromakov, invalidov brez nog ali rok, vojnih sirot, stisnjenih h krilu mater s upadlimi lici, delavcev s kladivi v rokah, vse to pa na živo rdečem ozadju. Pri mojem starem očetu, ki je bil sicer tudi mojster v izdelovanju modelov za »mali kruhek«, so to pot izgotavljali komunistične predvolilne lepake, ki so se nekaj dni nato pojavili po oglasnih deskah na raznih krajih Škofje Loke.

V Škofji Loki je potemtakem tista prva povojna leta bila komunistična organizacija, ki je bila povezana z Ljubljano. Spominjam se, da mi je moj stari oče kasneje, ko sem tudi že sam postal komunist, pripovedoval o nekem zborovanju v Ljubljani, ki se ga je bil udeležil in na katerem se predstavniki slovenskega delavskega gibanja nikakor niso mogli odločiti za priključitev k III. Internacionali in za združitev s Socialistično delavsko stranko Jugoslavije (komunisti), ki je bila aprila 1919 ustanovljena v Beogradu. O tem oklevanju je govoril z veliko nejevoljo. Nedvomno je šlo za zbor slovenskih socialistov, ki ga zgodovina pozna kot XI. zbor Jugoslovanske socialnodemokratske stranke in ki se je vršil 1. in 2. novembra 1919. Nekaj mesecev po tem zboru je prišlo do dokončnega razcepa v slovenski socialni demokraciji in do organizacijske osamosvojitve njenega levega, revolucionarnega krila, ki je predstavljalo izhodišče komunistične partije na Slovenskem.

V Škofji Loki nasploh in posebej med loškimi komunisti tisti čas ni bilo delavskega jedra, ki bi zagotovilo nepretrganost revolucionarne akcije. Loške komuniste je nosilo takratno razpoloženje loškega malega človeka, obrtniškega in bajtarskega življa, iz katerega so tudi sami izviral. Skoraj prav nobenih pogojev niso imeli, da bi se uveljavili kot usmerjevalci tega razpoloženja. V dobi protikomunističnih navalov reakcije, zlasti pod režimom Pašić-Pribičević v letih 1924—1925, je gibanje v Loki tako rekoč zamrlo. Ostali so le še neorganizirani posamezniki. Ljudsko nerazpoloženje nasproti centralističnim režimom velikosrbske buržoazije in nasproti njenim

slovenskim podrepnikom Žerjavovega kova so takrat skoraj povsod po Slovenskem prestregli klerikalci, ki so s spretno demagogijo iznova utrdili svoje omajane položaje. Tako je bilo tudi v Loki vse do konca tridesetih let.

Toda, v Škofji Loki in okrog nje se je pričela pojavljati industrija: tovarna klobukov, tekstilni tovarni na Trati in v Vincarjih, nekaj novih lesnih obratov. Z njo se je množilo delavstvo. Tovarne so bile pribežališče obubožanih kmetov in vaških polproletarcev in pa bankrotiranih obrtnikov iz mesta in okolice. Mlado loško delavstvo je bilo sindikalno večidel organizirano v krščanskosocialistični Jugoslovanski strokovni zvezi, katere levo krilo je tisti čas pričelo zmerom tesneje sodelovati s komunisti. Pričeli so se mezdni boji loškega delavstva, ki so se v letu 1936 razrasli v mogočno stavkovno gibanje, povezano z gibanjem drugega gorenjskega in posebej kranjskega delavstva. Delavska enotnost v mezdnih bojih je bila tudi v Škofji Loki podlaga tisti enotnosti, ki so jo njeni delovni ljudje in vsi resnično napredni elementi skovali v letih velike osvobodilne vojne 1941 do 1945.

Z razvojem delavskega gibanja v Loki in v okolici, z njegovim osveščanjem v spopadih s kapitalističnimi izkoriščevalci, je rasel tudi vpliv komunistov, ki so bili tedaj povsod po Slovenskem v močnem idejnopolitičnem in organizacijskem poletu. Za časa njihovih mezdnih gibanj je med škofjeloške delavce večkrat prišel tovariš Franc Leskošek in v njih utrjeval zavest o potrebi delavske enotnosti in solidarnosti. To je bil čas, v katerem si je komunistična partija že povsem opomogla od udarcev, ki jih ji je bil od začetka leta 1929 dalje prizadejal teror šestojanuarske vojnodinastične diktature. Na čelo Komunistične partije Jugoslavije je tedaj prišel tovariš Tito in na njegovo pobudo je bila v aprilu 1937. leta na podlagi dotedanje pokrajinske organizacije KPJ za Slovenijo ustanovljena Komunistična partija Slovenije.

Protidelavska in fašizmu naklonjena politika Stojadinovića in Korošca, ki se jima je kasneje v vladi priključil še hrvaški Maček, je tudi v Loki močno ožila množično podlago klerikalizma. O tem je tistikrat pričalo na primer dejstvo, da so se loški delovni ljudje v velikem številu odzvali pozivu komunistov, naj manifestirajo za amnestijo, za osvoboditev političnih kaznjencev iz zaporov širom po Jugoslaviji. V loški organizaciji Jugoslovanske strokovne zveze so zmerom bolj prevladovali branilci delavske enotnosti in zagovorniki kar najtesnejšega sodelovanja s komunisti.

Ko sem se tisti čas po štirih letih vrnil iz mitroviških zaporov, je bilo v Loki na delu že več tovarišev, ki so bili neposredno ali posredno povezani s Partijo. Tu je bil predvsem Franc Pfajfar, kasnejši sekretar loškega komiteja KPS, ki je med vojno padel kot talec. V Jugoslovanski strokovni zvezi se je za sodelovanje s komunisti zavzemal zlasti Janko Šink iz tovarne »Šešir«. Čeprav sem delal na drugih področjih partijskega dela, sem se v zadnjih predvojnih letih večkrat srečeval z loškimi tovariši in smo skupaj obravnavali aktualna vprašanja iz domače in mednarodne politike.

Osvobodilna misel komunistov je odločilno prodrla med loške delovne ljudi ob fašistični okupaciji Jugoslavije, ko so tudi v Loki na poziv KPJ odhajali med aktiviste Osvobodilne fronte in v partizane številni občani, pristaši najrazličnejših političnih grupacij, razočarani nad izdajalskimi vodstvi teh grupacij, zmerom globlje prepričani o pravilnosti komunistične politike. Ne bom posebej razpravljajal o deležu, ki so ga loški delovni ljudje

imeli v letih osvobodilne vojne 1941—1945, o njihovih žrtvah in junaštvu. O tem je na straneh Loških razgledov bilo in še bo po zasluženju pisano. Ločani so na ta delež lahko ponosni. Pod vodstvom Komunistične partije Jugoslavije so najboljši med njimi našli pot doslednega boja proti tujim fašističnim okupatorjem in proti njihovim hlapcem iz vrst domače buržoazije, bele in plave, pot boja za zmago socialistične revolucije na Slovenskem in po vsej Jugoslaviji. V tem boju so zrasli in se prekalili kadri mladih loških komunistov, ki v povojnih letih stojijo na čelu socialistične graditve v loški občini, prispevajoč po svojih močeh k temeljitemu progresivnemu preoblikovanju vseh družbenih odnosov v naši domovini.

Boj komunistov Jugoslavije za socialistično demokracijo, za demokratično samoupravljanje delovnih ljudi v naših socialističnih občinah ali komunah, je tudi v Škofji Loki že rodil in nenehno poraja plodove, zaradi katerih postaja življenje občanov lepše in bogatejše... Zato ob štiridesetletnici KPJ lahko rečemo: med mnoga pričevanja o pravilnosti poti, ki so si jo izbrali jugoslovanski narodi pod vodstvom komunistov in tovariša Tita, med pričevanja o prednostih našega socialističnega sistema sodi tudi Škofja Loka s svojim naglim gospodarskim, političnim in kulturnim napredkom.

Zgodovinski znamenitosti Škofje Loke in lepoti prirodnega okolja, v katero je postavljena, se leto za letom pridružujejo vse nove in nove pridobitve sodobnega družbenega standarda. Stvar loških komunistov in njihovih prizadevanj pa predvsem je, da se vse to življenje prepoji s tisto plemenito človečnostjo novih, socialističnih odnosov med ljudmi, ki jim jo Program Zveze komunistov Jugoslavije postavlja kot najvažnejši cilj njihove revolucionarne dejavnosti.